

ZA KOHO ÍŠŤ?

Z denníka dievčaťa

Teraz, že každý uteká z miest, akoby boli epidémiou navštívené, prišla som i ja letovať na dedinu. Vlastne môj úmysel je: lapiť dajedného dedinčana, keďže sa mi v meste nepodarilo dostať sa pod čepiec napriek kope záletníkov. Už potratila som všetku trpezlivosť, majúť dvadsaťpäť rokov, vrhám sa tedy na túto poslednú nádej zúfale – celou silou.

Môj ujec, farár v dedine, volával ma každý rok na leto; vždy som opovrhla vraviac: „Čo mne dedina? Za dukát nevidíš elegantného človeka!“ Teraz, sklamúc sa v elegantných ľuďoch, ktorí len obletujú a neberú, začala som rojčiť – za prostodušnými dedinčanmi, ktorí neobletujú, nedvoría, nezaľubujú sa, ale – berú.

Ujec, ako som zbadala, nebol veľmi natešený, keď som sa mu v dome zjavila. Krútil hlavou. „Ako sa ti tu bude páčiť, to neviem,“ vravel mi. „Tu inteligencia som ja, dvaja učitelia a Žid, čo špiritus predáva! Ty zutekáš!“

Tetka Tereza, sestra ujcova, čo ho od mladi ošetrovala – on bol totiž starý mládenec –, potešovala ma, že učitelia sú oba mládenci, a ja môžem si dať dvoriť od nich, aby mi čas prešiel.

„Ba kýho,“ myslím, „ešteže dvoriť! To som už zunovala, mne čepiec, čepiec, čepiec!“ No zvesť tetkina naplnila ma radosťou a hneď predstavila som si v duchu jedného s nevinnou tvárou, útleho, neskúseného – druhého, že je polodivý, ohnivý, no i to – neskúsený.

Večer, keď ma tetka odprevadila do vykázaney mne izby na odpočinkov, písala som domov list s otázkou: „Dali by ste ma za dedinského učiteľa či by ste ma nedali?“

Dnes predstavil mi ujec učiteľov. Obaja prišli naraz na ferbličku, ako boli navyknutí kartúvať za každé popoludnie. Poklaňali sa mi zdvorile, keď ich ujec predstavil, a hneď sadli k stolu. Sedeli sme tu na dvore pod stromom v chládku, v spoločnosti tetkiných kačíc a sliepok. Ja čítala som stranou román – mala som teda čas obdivovať oboch učiteľov. Jeden, menom Rudolf Mišov, bol vysokej tenkej postavy, mal čierne vlasy na čele začesané a ostré nepokojné oči. Doniesol v oboch vreckách kabáta po fľaši piva – vravel málo a držal sa čo najvážnejšie. To bol kantor.

Druhý, menom Samuel Bút, bol tučný, buclatý mladík peknej tváre, ale bezvýraznej úplne, postava jeho bola nahrbená, akoby bol od mladi ťažké batohy nosil. Jedol kyslú smotánku, čo im tetka doniesla, a vravel naraz, trhano, akoby každé slovo od druhého odrezal, rozprávajúc o svojej susede, žene pastierovej, ako si bije muža a ako druhý sused jeho, Žid, vystrčil kováča zo sklepu, že mu nadal do Áronov a Mojžišov. Hoci drkotal naveky, zjedol a vypil najviac Bút, ujec a kantor ho len obdivovali a smiali sa jeho rečiam. Vidno bolo, že všetci traja žijú v najlepšej zhode. Asi za tri hodiny hrali sa. Potom odišiel najprv Bút bez toho, aby sa mi bol prihovoril, snád' nechcel ma vyrušovať z čítania – zložila som tedy knihu do lona, aby sa mi aspoň Mišov mohol prihovoriť. Skutočne, o chvíľu spýtal sa, dokiaľ tu budem.

„Dokiaľ sa mi tu bude páčiť,“ odpoviem, sadajúc k nim na Bútov stolec.

„To nebude dlho!“ nato ujec so vzdychom, čo ma prekvapilo. I podoprel si tučnú bradu o dľaň, zahľadiac sa do dvora na sliepky a kačice. Príjemný večer nastal. Lastovičky lietali okolo nás sa krútiac a štebotali veselo. Aj ja som dostala dobrú vôľu a začala som štebotať ako o závod s nimi, aby videl Mišov, aké príjemné je mestské dievča, a mohol ma obdivovať, z času na čas pozrela som mu vrelo do očí čakajúc, kedy on sklopí svoj zrak zmýlený. No nie! On síce obdivuje ma, sedí ticho, mlčí a pozerá na moju tvár. No čím veselšie rozprávam ja, dohadujúc sa žartom s ujom o lepších spisovateľoch a umení hudobnom, tým podozrivejší zdá sa mi výraz jeho očí. Konečne cítim, že ma vlastne ani neobdivuje, ale hľadá, akoby odsudzoval moje chvastúnske

sebavedomé chovanie a chcel ma očami zavrátiť, i čaká snád', že ja oči sklopím pred ním!

To už nie! Poddať som sa nechcela. Nado mnou má mať duševnú prevahu dedinský učiteľ? I trucovito trkocem ďalej o románoch Victora Huga, ba diela všetkých umelcov sveta pozháňala som na radosť ujcovu, ktorý radoval sa mojej vzdelanosti. Asi o hodinu odišiel Mišov. Vytrvala som do konca smele a ani on, ani ja nesklopili sme zrak, no nebola som spokojná so sebou. „Pekne," myslím zle dojatá, „pred takým učiteľom skladať skúšku. Väčšmi som ho vyznačila, ako keby bola sklopila zrak pred ním."

„Čo to za ľud, tí učitelia?" spytujem sa ujca, vytrhnúc ho zo sna; bol už zadriemal. Najprv zíval – pretrel oči –, vystrel obe ruky a zložil dovedna, potom rozprával:

„Bút je podučiteľ – prv bol šustrom, no že sme nedostali iného, vyvolili sme ho sem. A neobanovali sme. Bút je dobrý učiteľ, k tomu opravuje nám obuv, nemusíme posilať do mesta. Cez leto pilne učieva sa, aby mohol zložiť skúšku a zaopatriť si diplom."

„A Mišov?"

„To je susedného učiteľov syn. Chcel byť lekárom, ale nemal peniaze na študovanie, štát ho tedy vychoval za učiteľa, ale on neprestane rojiť za doktorstvom. Cez zimu učí i on deti a cez leto chodí za zelinkami po poli, robí flajstre a mastičky pre ľud. Zato prezvali ho mastičkárom. No ľud by si ho nedal za nič. Tri razy ho volali inde, tri razy mu plat podvýšili, onedlho môj prevýši, tak ľud zvelebuje toho, ktorý mu pomáha."

„Ľud! Ale pred vzdelaným svetom robí sa smiešnym – netrápi ho to?"

„Aký vzdelaný svet? Tu vzdelaný svet som ja a ja ho neodsudzujem. Ty áno?" spytuje sa ujec skúmave, hľadiac cez tmú na mňa.

„Ja – čože ja! Mňa on nezaujíma!" tvrdím bez začervenania.

*

Život je tu tichučký a pokojný, jeden deň ako druhý, dnes ako včera. Ujec predpoludním merkuje na roje a chytá kráľovnú do pohára, nedovolí jej na strom, aby on nemusel si tučné telo mordovať pre ňu. Tetka nohu nevyloží z kuchyne, celý deň varí, pečie a hrdluje sa so

slúžkami. Mišov chodí s paličkou za zelinkami po poli a robí flajstre i mastičky, Bút šije topánky a čižmy pre okolitú inteligenciu. Po obede však prídu obaja kartovať sa a teraz hrám sa i ja s nimi, no ani jeden mi nedvorí. Bút by snád' i dvoril, no nevie, ako to treba, tak len vypravuje historky o svojich susedoch. Mišov vedel by dvoriť, no nechce, je nadmier vážny, málo vraví – a nasilu chce byť čo najflegmatickejší. Vysoko dvíha hlavu a postavu vystiera, ako čo by nebol dosť veľký! – Toto sa mne nepáči. Už dva týždne, ako sme každý deň spolu, a sme, ako sme boli. V meste boli by mi už dávno lásku vyznali na kolenách a možno už aj – zanechali ma!

★

Dva týždne zase prešli. K učiteľom začínam sympatiu chovať; obaja sú zalúbení! Mišov zanedbáva chodenie na zelinky, ale podopiera šedivé stĺpy domu tvárou k fare obrátený. Bút hanbí sa už šiť a plátať topánky, miesto toho celé predpoludnie prechodí sa po záhrade a každým druhým pohľadom meria okno na mojej izbe. Po obede zas, sotva vstanem od stola, prídu obaja a tu sú do mraku. Najskôr ideme obzrieť včely, kým stíchne horúčosť slnca, potom havrankujeme. Tetka pozastiera stôl, kým ja napchám ujcovi dohánú do fajky, a tak hráme sa, hľadiac si jeden druhému do očí. Tetka tuší čosi a raduje sa, že bude mať rodinu v dedine, keď sa ja vydám za jedného z učiteľov. Ujec prekára ma a že ich ja titulujem hlupáčikmi, teší ho to nevýslovne, no dnes, dolapiac ma v mojej izbe, keď som stála naprostred a vše na južné okno k Bútovej záhrade, vše oknom na západ ku škole Mišova pozerala tajne, namrzal sa a prestal ma prekárať. Večer potom na prechádzke rozprával o mladosti, ktorá pominie, o kráse, ktorá pominie, o láske, ktorá tiež – pominie. – Kým rozprával, ja som si lámala hlavu: „Ktorého mám si vybrať z tých učiteľov?“

★

Po trojdňovom rozmýšľaní uzniesla som sa, že sa vydám za toho, ktorý ma radšej má. Aby to zvedela, zaumienila som si, že ich spravím žiarlivými. – Predpoludním tedy, keď prišiel Mišov – mal byť pohreb s veršami – a doniesol mi veľkú kyticu hôrných kvetov, započala som svoju

prácu. Sotva obzrúc zvláštne, zriedka videné kvietky, položila som kyticu na okno, dajúc sa do pilného obdivovania Bútovej záhrady. Mišov sadol ďaleko odo mňa – on si nikdy blízko nesadol –, videla som, že zbadal moju ľahostajnosť, no nevšímal si toho; len keď ja „nedopočúvala“ som jeho otázky, vstal od stola, príduc mi za chrbát a vyzrel oknom.

„Samuel Bút,“ preriekol a pokojne šiel si sadnúť na svoje miesto.

„Ide sem?“ spytuje sa ujec.

„Nie, prechodí sa v záhrade,“ odpovedal on, spytujúc sa ujca niečo o pohrebe. Myslela som, že hneď odíde hurtom, ale učiteľ sa ani nepohol, najmenšiu stopu nepokoja nezbadala som na jeho tvári. Kyticu „náhodou“ strčila som z okna, potom náhodou tiež stala na ňu, pozrela som: čo to? – i odtisnem ju koncom topánky na stranu. „Teraz sa len bude hnevať?“ myslím.

Daromné všetko! Zbadal i to a neusmial sa posmešne, ale prosí ma, aby šla i ja do kostola počúvať jeho verše, „nech ma – krem pána farára – aspoň jedno rozumné ucho počuje“. Potom zívól a čím ďalej, tým častejšie, akoby sa ktozná ako nudil. „Ste v noci robili verše?“ spytujem sa zle dojatá jeho ľahostajnosťou. „Oj, dávno sú to spravené. Ešte pred tridsiatimi rokmi ich môj starý otec robil!“ odpovie a dokončí zívaním. Ujec navzdor posvätným myšlienkam zasmial sa, čítal totiž Bibliu, ani ja nezdržala som sa smiechu, len on zostal vážny a zíval ďalej tajne na moje prekvapenie, dosiaľ takú nedelikátnosť nezbadala som pri ňom.

Do kostola šla som počuť verše, nepáčili sa mi; hnevala som sa, že si nič nerobí z toho, že som ho znevážila, i za to, že sa ani raz nezmylil, keď rečnil pred stoličkami, a ja dívala sa naň, on vracal mi pohľady pokojne, akoby ja jemu celkom nič nebola. Začala som pochybovať o jeho láske ku mne, tvrdo čakajúc popoludnie, aby prišiel Bút a potešil mi srdce.

Asi o tretej popoludní prišiel ma volať Bút kartovať sa – naschvál odpratala som sa do izby vediač, že jeho pošlú po mňa. Nešla som, len keď som hodne vychválila verše Mišovove, láskajúc kyticu, i ukázala som Bútovi ten dar zriedkavých kvetín, hľadiac pritom skúmave na jeho tvár.

„Veď viem,“ vraví on, ale nepremeným hlasom, „že ste sa celkom zalúbili doň!“

„To sa rozumie!“ tvrdím veselo, že čo on na to. No jeho tvár tá istá – pokojná. Ani líca nezapálili sa mu hnevom, ani oči neiskrili žiarlivosťou.

„Ani jeden nežiarli! – Neľúbia ma!“ zúfala som v duchu. Pri kartách však zbadala som, že nerozlučiteľní priatelia, kolegovia, žijúci v úplnej zhode, dnes nemôžu sa zniesť. Hneď sa zvadili na každej maličkosti ako dvaja kohúti na jednom smetisku. Bút obracal sa často ku mne s otázkou: „No, či ja nemám pravdu?“

Mišov ani nepozrel v tú stranu, kde ja sedím, a skôr ako inokedy pobral sa domov.

„Idem si žito obzrieť za makovište!“ vyhovárал sa pred ujcom.

„Za zelinkami! Nie žito obzrieť. Vyšli mu flajstre a nemá z čoho robiť, herbaté“,“ žartoval po prvé Bút, keď odišiel Mišov. No o chvíľu pobral sa i on – snáď topánky plátať. – Ja odbehla som do svojej izby podívať sa za nimi oknom. Na krížnom chodníku dočkal Mišov Búta.

„Vieš ty čo?“ vravel Mišov. „Pre jednu babu škoda nám je započat spor! Prišla a odíde. Nám nezostane, len banovať za ňou. Či za ten žiaľ hodno obetovať priateľstvo? Buď múdry, nechaj ju!“

„Nechaj ju ty!“ nato Bút. – Mišov poobzeral si oči Búta, odvrátil sa a hvízdajúc šiel hore dedinou do školy.

Ujec prišiel ma volať na prechádzku a že som bola mlčanlivá, myslel snáď, že banujem za skoro zutekavšími učiteľmi, lebo počal rozprávať o skazenosti terajších mladých ľudí, že títo nie sú takí, ako sme „my“ boli, a že sú vlastne ani nie hodní, aby sa poriadne dievča čo len obšuchlo o nich. Počúvala som ho netrpezlivo a ledva sme prišli domov, ušla som do svojej izby k oknu. Už bola trochu tma, zato však videla som, že sa Bút prechodí po záhrade so psom a Mišov opiera sa o stĺp, no nedíva sa sem, ale odvracia hlavu na náprotivnú stranu, dívajúc sa na večerné zore, blyštiace sa za dedinskými humnami. Dlhو dívala som sa naň a neobzrel sa dolu. Nahnevaná nad tým vyhodila som kyticu oknom na ulicu a sadla na diván do kúta, že budem rojčiť o elegantných švihákoch mestských, jemu navzdor. Tu však počujem ozývať sa kroky, v okamihu bola som pri okne. Odhора šiel Mišov, oddola Bút, pod oknom sa stretli.

„Kamže, kam, kopytkár?“ spytuje sa Mišov, zastanúc si pred Búta. Ten zarazil sa sprvu, v druhom okamihu však obdaril kolegu zauchom. Mišov vrátil mu dve, strčil obe ruky do vreciek kabáta a hvízdajúc

šiel ďalej, akoby sa nič nebolo prihodilo. Bút stál za chvíľu, počúchal i jedno, i druhé líce, pohrozil sa pästou za odchádzajúcim šomrúc: „Čakaj, ty mastičkár! Prídeš mi ešte pod ruku!“ I vrátil sa domov.

„Dedinský duel!“ tleskam rukami od radosti. „Obaja žiarlia! – Ale, ale ktorýže ma vlastne radšej má?“ To nevedela som dosiaľ. – „Musím vyhútať druhý spôsob!“ Pri večeri, vidiac tetku s obviazanou bradou – zuby ju boleli –, prišla mi na um šťastná myšlienka, že sa spravím chorou.

*

Od osudného duelového dňa vystala návšteva oboch učiteľov. Darmo postenávam a maznám sa. Tajné trápenie, že v nič obráti sa moja posledná nádej, spravilo ma skutočne nervóznou. Kartúvame sa síce ďalej, ujec a ja, na „mariáš“ – ujec milý je, že viac ani žiadať nemožno – no mne je predsa nudno a otupno. To zbadal i ujec, a teraz po deň rozpráva o bezcharakternosti mladých ľudí, o ich túžení po pôžitku zábav, a že sú vlastne ani títo učitelia nič nie lepší od druhých; nie im je dosť skromná zábava tu, oni chodia sa kolkúvať k Židovi, kde jesto veľa piva, vína, Židov a – Židoviek.

„Obaja?“ spytujem sa vzdychnúc tajne.

„Mišova videl som tam včera.“

„Čo nie radšej Búta!“ pomyslím zle dojatá. Tajiť, netajiť. Mastičkár zostal mi trčať v hlave. No zaumienila som si navzdor, že za toho pôjdem, ktorý skôr príde k nám. Od toho času každý môj vzdych znameňal: „Podťe – podťe – podťe!“ Dneska skutočne vyplnila sa mi žiadosť. Popoludní, keď už mala som zúfať pri mariáši a bezmiernej láskavosti ujca, zjavil sa Bút, vzápätí za ním prišiel Mišov, že ide na prechádzku, a vidiac nás tu von sedieť, zakeroval dnu. Akoby naveky bol vošiel dnu, keď nás videl tu von! Ja ako nezdravistá sedela som ustatá pri stole, bezvýrazno a mdle hľadiac do povetria, zavše vzdychajúc skláňala som hlavu do dlaní, akoby ma neznesiteľne bolela. „Toto musí i skalú obmäkčiť!“ myslím – a skutočne, Bút hneď bol pri mne s otázkou:

„Slečna, ste chorá?“

„Áno!“ odvetím nervózne na spôsob chorých.

Mišov ani nezbadal moju nemoc, musel ho ujec upozorniť, že už od týždňa som celkom zle.

„A skutočne zle vyzeráte! Tu nepraje vám povetrie! Najlepšie vrátiť sa domov!“

Tieto bezcitné slová ma celkom prekvapili a zronili. Tak on by ma už rád preč odoslať! A ja myslela, že ma ľúbi! Sklonila som hlavu, teraz už opravdove vzdychajúc – no tajne. No vzmužila som sa tvrdiac, že nechcem ho ani ja, mastičkára, a vyberiem si Búta. Vzдор svojmu pevnému úmyslu, keď odišli, rozplakala som sa na hanbu svojich dvadsiatich piatich rokov ako dieťa i pred ujcom. Ten naľakaný príbehol ku mne, čo mi je.

„Som chorá!“ šepcem nahlas, bála som sa tak vážne klamať.

„Skutočne,“ prisviedča starostlivo, „hlava horúca i ruky, s tebou, Lujza, je veľmi zle! Terezka!“ zakričí na sestru. „Nože vodu! Obklady treba jej dať na čelo!“

Skutočne dali mi mokré handry, či som chcela, či nechcela. Sprvu hnevalo ma to – pozdejšie zabávalo – smiala som sa v duchu, ako sa čarovali, keď jeden ustal žmýkať, vše tetka, zas ujec, asi do polnoci. Pod touto kúrou úplne ochladla mi hlava i srdce – áno, i srdce, lebo nezmútilo ma, keď tetka poslala po Mišova, aby prišiel i so zelinkami. On ale odkázal, že nejde; slečne je vraj nič nie – videl sám, darmo ani chodiť nebude.

*

Následkom tetkiných a ujcových handár skutočne prechladla som dokonale. Dostala som kašeľ, zachrípnutie a hrdlo zapuchlo mi, že som hlavou nemohla krútiť. Ujec ma liečil na spôsob Mišova kadejakými teami z bazového a lipového kvetu, zabudnúť i na včely, a neodchodil odo mňa, keď nemusel. Tetka tiež zavše opustila kuchyňu, spomáhala – no hľadela vždy na ujca, i radila mi ísť domov, lebo áno, keď hrdlo zapuchne, je nebezpečné, no ujec o tom ani počuť nechcel. „Tu ochorela, tu sa i vylieči!“ vravel a jeho horlivosti nebolo konca, hoci tetka krútila hlavou. Útrpnosť dokazoval i Bút, nemali sme pokojnej chvíle od neho, i pred, i po poludní chodil, ako sa má „naša“ chorá. Slovíčko „naša“ naveky nahnevalo ujca. Začal ho nenávidieť a prišiel k presvedčeniu, že tento človek vlastne nemá žiadnej fajnosti a že čižmár zostane len čižmárom naveky. I núkal ma, aby odišla do izby, keď on príde, lebo že mi to musí byť nepríjemné počúvať: koho Žid dnes vystrčil alebo ako vadil sa pastier so ženou.

